

TRABZON MUHAFAZA-İ HUKUK-I MİLLİYE CEMİYETİ'NİN BİLİNMEYEN BİR RAPORU

Yrd. Doç. Dr. Mehmet OKUR*

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı sürecinde 18 Nisan 1916'da Ruslar tarafından işgal edilen Trabzon, hem nüfus ve hem de sosyo-kültürel açıdan korkunç bir yıkıma uğradı.

Trabzon en büyük yıkımı, şehrin Türk ve Müslüman dokusunu yok etmeye yönelik Rus uygulamalarıyla yaşadı. Şehri büyük bir askeri üs haline getirmeyi planlayan Ruslar, iç bölgelerle irtibatı sağlamak amacıyla büyük yollar inşa ettiler. Bu inşaat esnasında Yeni Cuma, Tavanlı, Tekke, Boztepe ve Hacı Kasım mahallelerini tamamen ortadan kaldırdılar. Buradaki en ilginç husus, yok edilen bu beş Türk mahallesine karşılık, Rum ve Ermenilere ait evlere dokunulmamış olmasıdır. Bu da Rusların kasıtlı olarak şehirdeki Türk kimliğini yok etmek istediğini göstermektedir.

Şehir 24 Şubat 1918'de kurtarıldığında her tarafta ölüm sessizliği hüküm sürüyordu. Kuyular doldurulmuş, çeşmelerin çoğu tahrip edilmiş, suyolları bozulmuştu. Ruslar yerleştikleri binaları büyük ölçüde tahrip etmişlerdi. Bu durum karşısında Türk hükümeti işgalden kurtarılan bölgelerin yeniden imarı ve geri dönmekte olan muhacirlerin hayat şartlarını iyileştirmeye yönelik birtakım kararlar alarak derhal uygulamaya soktu. Merkezi hükümetin bu çabalarına ek olarak yerel idareciler ve Mondros Mütarekesi'nden

* Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

sonra kurulan Trabzon Muhafaza-ı Hukuk-ı Milliye Cemiyeti de büyük çaba harcadı.

Anahtar kelimeler: Trabzon, Rusya, Cemiyet, Rapor, Hükümet.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı, savaşa katılan her devlet için büyük yıkımlara yol açtı. Bu yıkım, düşman işgaline uğrayan vilayetler ve oralarda yaşayanlar üzerinde çok daha ağır oldu.

Bu şehirlerden birisi de Trabzon idi. Şehir, kara ve demir yollarının yetersizliği sebebiyle Kafkas cephesindeki Türk ordusunun yegâne ikmal merkezi durumundaydı. Bu sebepten ötürü savaş boyunca Rus ordusunun ele geçirmek istediği hedeflerin başında gelmiştir. Ruslar, gerek Türk ordusunun ikmal imkânını yok etmek ve gerek burayı ele geçirecek iç bölgelere daha rahat ilerleyebilmek için, harbin ilk günlerinden itibaren şiddetli saldırılar düzenlemişlerdir¹. Sayı ve silah itibariyle üstün Rus kuvvetleri karşısında Türk ordusunun geri çekilmek zorunda kalmasından sonra şehir, 18 Nisan 1916'da Ruslar tarafından işgal edildi. Trabzon bu tarihten itibaren hem nüfus ve hem de sosyo-kültürel açıdan korkunç bir yıkıma maruz kalmıştır.

Bu yıkım ilk olarak kendisini nüfus üzerinde gösterdi. 1914 Nüfus İstatistiğine göre Trabzon Vilayeti (Vilayet Trabzon, Rize, Gümüşhane Sancakları ile Giresun ve Ordu Kazalarından meydana gelmektedir) takriben 1.119.000 nüfusa sahipti. Bunun milliyetler itibariyle dağılımı ise, 921,000 Türk, 161,000 Rum ve 37,000 Ermeni şeklinde idi. Türklerin lehindeki bu nüfus yapısı Rus işgaliyle birlikte hızla Türkler aleyhine gelişti. İşgal öncesinde yüz binlerce Türk, Rus, Rum ve Ermeni kıyımından kurtulabilmek için iç bölgelere doğru göç etmek zorunda kaldı. Öyle ki 45.000 civarında olduğu tahmin edilen şehir nüfusu yarı yarıya azaldı². Halk göç esnasında bir taraftan Rus birliklerinin diğer taraftan da Rum ve Ermeni çetelerinin şiddetli saldırılarına maruz kaldı. Kaçamayan Türkler ise Rusların baskı ve zulümlerine hedef oldu³.

Trabzon en büyük yıkımı, şehrin Türk ve Müslüman dokusunu yok etmeye yönelik Rus uygulamalarıyla yaşadı. Şehri büyük bir askeri üs haline getirmeyi planlayan Ruslar, iç bölgelerle irtibatı sağlamak amacıyla büyük yollar inşa ettiler. Bu inşaat esnasında Yeni Cuma, Tavanlı, Tekke, Boztepe ve Hacı Kasım mahallelerini tamamen ortadan kaldırdılar. Buradaki en ilginç husus, yok edilen bu beş Türk mahallesine karşılık, Rum ve Ermenilere ait evlere dokunulmamış olmasıdır. Bu da Rusların kasıtlı olarak şehirdeki Türk kimliğini yok etmek istediğini göstermektedir⁴. Rus

¹ Hüseyin Albayrak, *Trabzon'dan Atatürk'e*, Trabzon 1981, s.100. 17 Kasım 1914'de 19 parçadan oluşan Rus donanması Trabzon'u 1.5 saat süreyle bombaladıktan sonra batı yönüne hareket etmiştir. Bombardımanda birçok bina harap olmuş, 3 ölü, 13 yaralı verilmiştir. Keza 15 Şubat ve 14 Nisan 1915 tarihlerinde Rus uçakları Trabzon şehrini bombalamışlardır. (Sabahattin Özel, *Milli Mücadelede Trabzon*, Ankara, 1991, s. 2-3).

² Kamil Erdeha, *Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler*, İstanbul 1975, s. 175.

³ Murat Yüksel, "Trabzon'un İşgal Yıllarında Çekilen Çileler ve Kurtuluş", *Trabzon'un Kurtuluşu*, Trabzon 1995, s. 60.

⁴ Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, *Trabzon'un Yakın Tarihi*, Trabzon 1986, s. 21; Rahmi Çiçek, *Trabzon'da Yerel Yönetim*, Trabzon 1998, s. 26.

tahribatından evler kadar, medreseler, türbeler, camiler ve okullar da ağır şekilde zarar görmüştür. Özellikle Rus tahliyesi sırasında yapılan tahribat ve yağma had safhaya ulaşmıştır⁵.

Trabzon, Rusya da patlak veren 1917 Ekim devrimine bağlı olarak gelişen siyasi ve askeri olaylar neticesinde, Türk Ordusunun 1918 başlarında başlattığı askeri harekât neticesinde 24 Şubat 1918'de kurtarıldı⁶.

Kurtuluşunun ilk günlerinde bir harabe haline gelmiş olan şehirde adeta bir ölüm sessizliği hüküm sürüyor, her taraf pislik içinde bulunuyordu. Kuyular doldurulmuş, çeşmelerin çoğu tahrip edilmiş, suyolları bozulmuştu. Ruslar yerleştikleri binaları büyük ölçüde tahrip etmişlerdi. Bazı evleri sökerek yakacak olarak kullanırken, bazı taş bina evlerle, mezarlıktaki mezar taşlarını kaldırım döşemekte kullanmışlardı⁷. Kurtulan binaların hemen tamamı Rum evleri, Rum kilisesi, Rum okulu ve Rum mezarlığıydı⁸. Ruslar, Rumlarla işbirliği yaparak terkedilmiş evlerdeki eşyaları reji ambarlarıyla tüccar depolarındaki yaklaşık 6.000.000 kilo tütünü Rusya'ya taşımışlardı.

Trabzon ve yöresinde işgal dolayısıyla halkı göç eden köylerden eser bile kalmamıştı⁹. Açlık hat safhaya ulaşmıştı. Kadınlar çocuklarıyla beraber çöplerden yiyecek arıyor, ellerinde bıçaklar olduğu halde ot topluyorlardı¹⁰.

Bu durum karşısında Türk Hükümeti işgalden kurtarılan bölgelerin yeniden imarı ve geri dönmekte olan muhacirlerin hayat şartlarını iyileştirmeye yönelik bir takım kararlar alarak derhal uygulamaya soktu. Fakat savaş halinin devam etmesi kadar, uygulamalarda meydana gelen bazı gecikmeler arzulanan sonuçların elde edilmesine engel oldu¹¹.

Halkın iâşe, sağlık, eğitim, barınma ve güvenlikle ilgili meseleleri Mondros Mütarekesi'nden sonrada katlanarak devam etti. Vilayetin karşılaştığı ağır meseleleri çözmeye yönelik merkezi ve mahalli hükümetin çabalarına ek olarak, Trabzon Muhafaza-ı Hukuk-ı Millîye Cemiyeti'nin de çaba harcadığını görüyoruz¹². Vilayetin

⁵ Cumhuriyet Odabaşıoğlu, *Trabzon 1869-1933 Yılları Yaşantısı*, Ankara, s. 94; Yüksel, "Trabzon'un İşgal Yıllarında Çekilen Çileler ve Kurtuluş", s. 61.

⁶ Genelkurmay Başkanlığı, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Kafkas Cephesi II*, Ankara 1993, s. 453.

⁷ Özel, *Millî Mücadelede Trabzon*, s. 17-18.

⁸ Ahmet Refik, *Kafkas Yollarında* (Haz: Osman Selim Kocahanoğlu), İstanbul 1998, s. 22.

⁹ Özel, *Millî Mücadelede Trabzon*, s. 18.

¹⁰ Ahmet Refik, *Kafkas Yollarında*, s. 22.

¹¹ BOA, DH-İUM, 20-18.

¹² Cemiyet, Mondros Mütarekesi'nden sonra İtilaf Devletleri tarafından desteklenen Rum ve Ermeni talepleri karşısında Türklerin haklarını savunmak maksadıyla 12 Şubat 1919 tarihinde kurulmuştur. Yapılan ilk kongrede Cemiyetin başkanlığına Barutçuzâde Ahmet Efendi getirilmiştir. Cemiyetin Merkez Kurulu; Eyübzade İzzet, Eyübzade Ömer Fevzi, Abanozzade Hüseyin Avni, Murathanzade Ziya, Neblizade Sabri, Hatıpzade Emin, Kazazzade Hüseyin, Hacıalihafızade Mehmet Salih, Mollabekirzade Mehmet Ali, Müftüzade Hacı Mehmet Efendilerden, yönetim kurulu ise; Hafız Mehmet, Barutçuzade Faik, Çulhazade Kadri, Nemlizade Şevki, Subaşızade Münir, Zahirzade Zühdü, Hocasade İbrahim Cudi, Kulaksızade İbrahim, Ustadzade Nami Bey ve efendilerden oluşmaktaydı. Cemiyetin düşüncelerini yayma görevini ise Faik Ahmet (Barutçu)'in sahibi bulunduğu İstikbal gazetesi yerine getirmekteydi. Kısa süre içerisinde Rize, Giresun, Sürmene, Of, Gümüşhane, Tirebolu ve Ordu'da şubeleri açılan cemiyet biri 23 Şubat'ta, diğeri 22 Mayıs 1919'da olmak üzere iki vilayet kongresi yapmıştır. Erzurum Kongresi'nin gerçekleştirilmesinde önemli rol oynayan Cemiyet, bu kongreden sonra Şarkî Anadolu Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin bir şubesi haline dönüştürülmüştür. Sivas Kongresi'nden sonra ise Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin şubesi şeklinde siyasi faaliyetlerine devam etmiştir. (Tark Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952*, İstanbul 1952, s. 506-509; Özel, *Millî Mücadelede Trabzon*, s.62-67; Mesut ÇAPA, *Millî Mücadelenin Döneminde Trabzon Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti*, Trabzon 1998, s.9-16; Cevat Dursunoğ-

siyasî olduğu kadar, sosyo-ekonomik geleceği ile de ilgilenmeyi kendisine vazife edinen cemiyet, meselelerin çözümüne yönelik bir rapor hazırladı. Bu rapor, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti İdare-ı Umumiye Müdüriyeti Katoloğu'nda E-51/74 dosya numarası ile araştırmacıların hizmetine sunulmaktadır.

Belge, 19 Nisan 1335/1919 tarihli olup, Cemiyetin I. Trabzon Kongresi'nde aldığı karar uyarınca İstanbul'a gönderdiği Hacılizâde İsmail, Eyübzâde Ömer Fevzi ve Hatibzâde Emin Beylerden oluşan heyetin imzasıyla Sadaret makamına hitaben yazılarak Hariciye Nezareti'ne teslim edildi¹³. Hariciye Nezareti, 6 Mayıs 1919'de Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda, raporun bir suretini göndererek, hükümlerden uygulanabileceklerin derhal fiiliyata geçirilmesini istedi. Dahiliye Nezareti de, raporla ilgileri dolayısıyla 5 Nezarete (Ticaret ve Ziraat, Nafia, Sıhhiye, Maarif ve Evkaf Nezaretleri) ve Umum Jandarma Kumandanlığı'na 11 Mayıs 1919'de gönderdiği yazıda Hariciye Nezaretinin yazısına atıfta bulunarak her makamın kendisi ile ilgili hükümleri inceleyerek uygulanabileceklerin derhal işleme konulmasını talep etti¹⁴.

Raporda vilayetin meseleleri 7 başlık altında incelenmiş ve çözüm önerileri ortaya konmuştur. Biz bu önerileri sadeleştirerek sunuyoruz:

1. Ticaret ve Ziraat Meselesi:

Harp ve işgal yüzünden Trabzon Vilayeti'nde bütün ekonomik hayat yok olma noktasındadır. Ziraat halkı yedi aydan fazla beslemeye müsait değildir. Deniz ve kara nakliye vasıtaları, sanayi ve sanayi erbabı imha derecesinde tahrip edilmiştir. Depolardaki tütün ve diğer ticaret malları Rus ve onların yardımcıları olan Rum ve Ermeniler tarafından gasp edilmiştir.

Neticede gerek vilayet ahalisi ve gerek muhacirler şehirli köylü ayrımı yapılmaksızın perişan bir haldedir. Bu durumu ortadan kaldırmak için yapılması temenni olunan tedbirler şunlardır:

İlk olarak Hükümet veya Ziraat Bankası tarafından uzun vadeli ve ihtiyaç nispetinde halka kredi verilmelidir. Vilayet ve kazalarda sanayicileri kapsayacak şekilde Ziraat Müdürü ve Fen memurlarıyla, çiftlik ve arazi sahipleri arasından seçilecek üyelerden "Ziraat Heyetleri" oluşturulmalıdır. Bu heyetler yapacakları gizli incelemeler neticesinde, İhtiyar heyetlerinin kefalet ve sorumluluğu altında ihtiyaç sahiplerine gerekli krediyi, hayvanı ve ziraat alanını temin edeceklerdir. Sanayiciler hakkında da aynı usul tatbik edilmelidir.

lu, *Milli Mücadele Erzurum*, İstanbul 1998, s. 22-23; Mahmut Goloğlu, *Atatürk ve Trabzon*, Ankara 1981, s. 2-5.

¹³ Bu heyet, Cemiyetin I. Trabzon Kongresi'nde (23 Şubat 1919) yüz bin liralık bir bütçe ile İtilaf Devletlerinin sempatisini kazanmış eski elçilerden iki zatın bölgenin haklarını savunmak amacıyla Paris'e gönderilmesini temin etmek için İstanbul'a gönderilmiştir. Heyet, ilk önce 5 kişiden oluşturulmuş ise de Gümüşhane delegesi Kadirbeyzâde Zeki ve Rize delegesi Mustafa Beylerin bu görevden aflarını istemeleri sebebiyle 3 kişiye indirilmiştir. Resmi görevi 23 Mayıs 1919'da sona eren heyet, İstanbul'da dört önemli faaliyet gerçekleştirmiştir: Bunlardan ilki makalemizin de konusunu teşkil eden Trabzon Vilayeti'nin meselelerinin çözümüne yönelik Sadarete sunulan rapordur. İkincisi, 27 Nisan 1919'da Padişah tarafından huzura kabul edilmeleri. Heyetin üçüncü faaliyeti Avrupa'ya gönderilecek heyet hususunda Hariciye Nezareti'ne yaptıkları başvurudur. Heyetin son faaliyeti ise Trabzon Vilayeti'nin nüfus istatistiğini içeren bir muhtırayı Hariciye Nezareti'ne sunmalarıdır (Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, s. 506-507; Özel, *Milli Mücadelede Trabzon*, s. 64-65; Çapa, *Milli Mücadele Döneminde Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*, s. 11-12; M. Hanefi Bostan, "Trabzon Muhafaza-ı Hukuk-ı milliyet Cemiyetinin Doğu Karadeniz Bölgesinde Yaşayanların Türk Olduğuna Dair Muhtırası", *Milli Mücadelede Giresun*, İstanbul 1999, s. 35-57.

¹⁴ BOA, DH/İ-UM, E-51/74.

Çiftçilerin ziraatte ve nakliyede kullanacakları hayvanları bizzat tedarik etmeleri çok zor olacağı için, Ziraat Heyetleri ihtiyaçları tetkik ederek Vilayet haricindeki yerlerden bunları satın alıp bunların dağıtımını da kendisi üstlenmelidir. Sanaicilerin ihtiyaç duydukları arazi, makine vs. malzemelerde aynı yolla temin edilmelidir.

2. İmarat ve İnşaat Meselesi:

Vilayetin imkânları çok kısıtlı olduğundan tahrip edilen köy ve kasabaların imar ve inşası yerli ve yabancı şirketlere ihale edilmelidir. Hükümet bununla ilgili gerekli düzenlemeleri bir an önce yapmalıdır¹⁵. Şehir dâhilinde açılması planlanan yol ve caddeler yakın köylerden gelen yollarla birleşecek şekilde planlanmalı ve ona göre inşa edilmelidir. Bu arada köyler arasında da bağlantıyı sağlayacak yollar yapılmalıdır. Yine bunlarda yerli veya yabancı şirketlere ihale edilmelidir. Deniz nakliye vasıtaları içinde aynı metot tatbik edilebilir.

3. Sağlık Meselesi:

Harp, göç ve açlık halkın genel sağlığını bozmuş, salgın hastalıklar zaman içinde büyük kayıplara yol açmıştır. Öyle ki, 4 yıl içerisinde 400.000 kişi salgın hastalıklarından ölmüştür.

Bunun önüne geçilebilmesi için "Hilâl-ı Ahmer Sıhhiye Mücadele Cemiyeti" kurularak, bu cemiyetin şubeleri köy ve mahallelere kadar yayılmalıdır. Vilayet ve sancak merkezlerinde teşekkül ettirilecek umumi merkezler Hilâl-ı Ahmer idare heyetlerinin, resmi veya gayri resmi üyelerin iştiraki ile vücuda getirilmelidir¹⁶. Bu heyetlerin ihtiyaç duyduğu ilaç ve tıbbi malzemelerin masrafları ile açılacak hastanelerin masrafları Vilayet Umumi Meclisi'nce karşılanmalıdır.

Halkın uygun fiyatlarla ilaç temin edebilmesi için de belediyenin idaresinde bir ecza deposu kurulmalıdır.

4. Maarif Meselesi:

Harp öncesi Vilayet dâhilinde 1800 köyün 240'da öğretmen varken, savaş sırasında bunlarda silâh altına alındığı için okullar yıllarca öğretmensiz kalmıştır. Üstelik Darülmualim'de eğitim gören öğrenci de kalmamıştır¹⁷.

Vilayetin bu acil meselesini halledebilmek ve bütün köy okullarının öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere 600 mevcutlu ve yatılı bir Darülmualimin kurulması şarttır. Öğretmenlere hayatlarını rahatlıkla temin edebilecekleri bir maaş verilmesi zarıdır. Maarifle ilgili yapılacak bütün masraflar iki sene süre ile hazineden karşılanmalıdır.

¹⁵ Dönemin Trabzon valilerinden Mehmet Galip Bey, şehri ziyaret eden Amerikan Yüksek Komiseri Amiral Bristol'le yaptığı görüşmede Amerikan inşaat şirketlerinin ihaleye katılmaları hususunda kendisinden söz almıştı. Bu da raporda teklif edilen ihale usulünün mahalli hükümet tarafından ciddiye alındığını göstermektedir (BOA, *DHI-UM*, 20-17/12-102).

¹⁶ Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, Trabzon'un Yakın Tarihi adlı hatıratında bu yönde çalışmaların Cemiyetin kuruluşundan da önce başlatıldığını, dönemin hükümet doktoru olan Mehmet İbrahim Beyin bu hususta özverili çalışmalar yaptığını yazmaktadır (Tarakçıoğlu, *Trabzon'un Yakın Tarihi*, s. 27-28.)

¹⁷ Kurtuluşun sonra eğitim meselesini kendi imkânları ile çözenin yollarını arayan Valilik, Hamamizâde İhsan, İlköğretim Müfettişi Mahmut Muammer ve Darülmualim'in Müdürü Mustafa Reşit Beylerden oluşan bir komisyon kurdu. Komisyon, Ruslardan kalan kerestelerden okulların sıra, masa, tahta vs. ihtiyacını gidermeye çalıştı. (Tarakçıoğlu, *Trabzon'un Yakın Tarihi*, s. 29-31).

5. Belediye İdareleri ve Bütçeleri:

Vilayet harp ve işgal yüzünden korkunç bir tahribata ve sosyal sefaletle maruz kalmıştır. Bunların ortadan kaldırılması, vilayetin yeniden imarı belediyelerin geniş yetkilere, bağımsız idareye ve bütçelere sahip olmasını zaruri kılmaktadır.

Şu anda Trabzon Belediyesi 4.000 liralık bir gelire sahiptir. Bu para her işçiye yevmiye 50 kuruş verilmesi mecburiyeti göz-önüne alındığında şehrin ancak 1 aylık temizlik hizmetlerini karşılamaya yetmektedir. Belediyenin temizlik hizmetleri için senelik 50.000 liraya, diğer hizmetlerin temini ile birlikte toplam 100.000 liraya ihtiyacı vardır.

Hükümetin bu parayı göndermesi mümkün değildir. Mevcut bütçe ve nizamnamelerle belediyelerin de sorumlulukları yerine getirmesi imkân harici olduğuna göre, tez elden bağımsız bir yapıya kavuşturulmalıdır. Bu kabul edildiği takdirde Belediye, Rüsüm mevzuatına dayanarak zaman içerisinde gelirlerini 100.000 liraya çıkarabilecektir. Bu şekilde diğer belediyelerde ihtiyaçlarını karşılayabileceklerdir.

Bu usulün tatbikinin diğer bir faydası da, hükümet pek çok görevini belediyeye devredebileceği için mesaisini diğer önemli meselelere harcayabilecektir.

6. Evkaf, Mabet ve Medreseler Meselesi:

Harp ve işgal yüzünden vilayetteki mevcut camiler, medreseler ve diğer dini yapılar büyük tahribata uğramış, bu yüzden dini eğitim durma noktasına gelmiştir. Eğitimin tekrardan eski seviyeye ulaştırılabilmesi için yeni medreselerin inşası zaruridir. Bunun yanı sıra camilerin bir an evvel tamir ettirilerek ibadete açılması gereklidir.

Bu gayeyi temin için tek çare "Cemaat-ı İslamiye Teşkilatı"na ait acil bir nizamname çıkarılarak, mahalli vakıfların idaresi bu cemaatlere bırakılmalıdır. Yine bu nizamname gereğince bu vakıfların gelirleri de bunlar eliyle toplanıp, gerekli yerlere harcanması da kabul edilmelidir.

Şu anda Maliye Nezareti, Gülbahar Sultan evkafından senelik 25.000 altın gelir tahsil etmektedir. Nezaret, bu geliri vakfın lehine terk ettiği takdirde bu gelirle bütün vakıfların bakım ve tamiri yapılabileceği gibi, burası Hatuniye Medresesi adıyla vilayetin ihtiyacı olan müderris, hatip ve imamların yetiştirilmesine tahsis edilecektir.

7. Asayiş ve İnzibat Durumu:

Mütareke öncesinde olduğu gibi, şimdi de memleketde hırsızlık, gasp, yağma ve cinayetler artarak devam etmektedir. Özellikle Trabzon'la hududu olan Samsun havlisinde Rum çeteleri halkın emniyetini ortadan kaldırmaya yönelik cinayetler işlemektedir.

Vilayet dâhilinde şimdi ve gelecekte asayişin temini bugünkü Jandarma teşkilatı ile mümkün değildir. Bu teşkilat henüz yirmi yaşını bile doldurmayan gençlerden oluşturulmuştur. Bunlar askerlik görevini zoraki bir hizmet olarak gördükleri için, gerek çetelerin takibinde ve gerek diğer vukuatların önlenmesinde istenilen başarı elde edilememektedir.

Vilayet dâhilinde asayişin muhafazası için "Muvazzaf maaşlı muhafız teşkilatı" vücuda getirilerek, bunların idarelerinin yanı sıra kumandanlarının azil ve tayinleri de idari amirlere bırakılması kabul edilmelidir.

Yeterli maaş verilmesi durumunda vilayet halkından bu işe uygun şahıslar tespit edilerek jandarma mahiyetinde muhafız olarak kayıtları yapılabilir.

Nisan 1919'da Osmanlı Hükümeti'ne sunulan bu rapordan kısa bir süre sonra İzmir'in Yunanlılar tarafında işgal edilmesi üzerine Trabzon Muhafaza-ı Hukuk-ı Milliye Cemiyeti II. Trabzon kongresini toplayarak işgallere ve bölgedeki Pontus Rum faaliyetlerine karşı yeni kararlar aldı. Buna göre; işgallere karşı mukabele edilmesi, bu amaçla asker toplanması, Vilayat-ı Şarkiye Müdafa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin Erzurum Şubesi'nden gelen müşterek kongre teklifine olumlu cevap verilmesi kararlaştırıldı.¹⁸

Ayrıca Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin Giresun Şubesi idarecileri, artan Pontus Rum ve Ermeni saldırıları üzerine Topal Osman Ağa ile görüşerek, O'nun milli mücadeleye katılmasını sağladılar.¹⁹ Bir süre sonra Belediye Başkanı'nın sağlık sorunları nedeniyle istifa etmesi üzerine Giresun'a Belediye Başkanı olan Osman Ağa, İzmir'in işgalini protesto etmek üzere Giresun'da bir miting düzenlediği gibi,²⁰ Trabzon'daki III. Fırka'dan silah ve cephane, Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti'nden de gönüllü elaman alarak güçlü bir teşkilat meydana getirerek, bölgedeki Pontus Rum çetelerine önemli kayıplar verdi.²¹

SONUÇ

Bilindiği gibi Trabzon Muhafaza-ı Hukuk-ı Milliye Cemiyeti tüzüğüne göre ilmi çalışmalar yapmak amacıyla kurulmuş olmasına rağmen, milli mücadele tarihimize daha çok siyasi niteliği ile ön plana çıkmış bir cemiyettir.

Cemiyet, hükümete sunduğu bu raporla tüzüğünde ifade edilen gerekçeye uygun bir faaliyet gerçekleştirmiştir. Bu rapor, dönemin çok çeşitli cemiyetleri tarafından hükümete sunulan muhtıra ve raporlar içerisinde sosyo-ekonomik tarafı ağır basan yegâne belge özelliği taşımaktadır.

Cemiyet, raporda vilayetin meselelerine çok farklı çözüm yolları önermektedir. Hükümet bölgenin kalkındırılması için vergi affı ya da tecili eksenli tedbirler olarak uygulamaya sokmuştur. Ki bu durum savaşı halktan topladığı vergilerle yürütmek zorunda olan hükümet için oldukça büyük fedakârlık demektir. Hükümetin aldığı bu tedbirlerin aksine Cemiyet herhangi bir vergi affı talebinde bulunmayarak, yapılacak ufak tefek kanun değişikliğiyle yerel yönetimlere daha fazla yetki verilmesi durumunda sorunların çok daha kısa sürede halledilebileceği savunmaktadır.

Cemiyet, raporda, ilginç bir noktaya temas etmektedir ki, o da toprağı olmayanlara toprak dağıtımının tavsiye edilmesidir. Bunu mini bir toprak reformu olarak kabul edebiliriz. İmarat ve inşaat meselesi işlenirken de, yol ve caddelerin şehrin çağdaş görünüm kazanmasına katkıda bulunacak şekilde yapılmasının lüzumu üzerinde durulmuştur.

Belediyelerin bağımsız bir idareye ve bütçeye sahip olmaları gerektiğini ileri süren Cemiyet, bu şekilde halka daha hızlı ve kaliteli bir hizmet verilebileceğini iddia etmiştir. Günümüzde bu hususta tartışmaların daha yeni başladığını göz önüne alırsak bu fikrin o tarihte ileri sürülmesi bile başlı başına bir ilerilik olarak kabul edilmesi lazımdır.

¹⁸ Mehmet Okur, *Mondros Müttarekesi'nin İngilizler Tarafından Karadeniz Bölgesi'nde Uygulanışı ve Kontrolü* (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2003, s. 423.

¹⁹ Doğan Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi III*, İstanbul 1996, s. 1187.

²⁰ Mesut Çapa, *Pontus Meselesi, Trabzon ve Giresun'da Milli Mücadele*, Ankara, 1993, s. 76.

²¹ Okur, *Mondros Müttarekesi'nin İngilizler Tarafından Karadeniz Bölgesi'nde Uygulanışı*, s. 426-427.

بناست... این... فقه... حق...

بناست... این... فقه... حق... (Main body of handwritten text)

بناست... این... فقه... حق... (Second main body of handwritten text)

بناست... این... فقه... حق... (Third main body of handwritten text)

بناست... این... فقه... حق... (Fourth main body of handwritten text)

بناست... این... فقه... حق... (Signature area 1)

بناست... این... فقه... حق... (Signature area 2)

بناست... این... فقه... حق... (Signature area 3)

